

10. Кочои С.М. Уголовное право. Общая и особенная части: краткий курс / С.М. Кочои. – М.: Волтерс Клувер, Контракт, 2010. – 416 с.
11. Уголовное право Российской Федерации: Особенная часть. Учебник / Под ред. Б.Т. Разгильдиева, А.Н. Красикова. – Саратов: СЮИ МВД России, 1999. – 672 с.
12. Наумов А.В. Российское уголовное право. Особенная часть / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – М.: Юристъ, 1997. – 496 с.
13. Кримінальне право України: Заг. частина: підруч. / [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.]; за ред. В.А. Клименка, М.І. Мельника. – К.: Правові джерела, 2002. – 432 с.
14. Уголовное право Украинской ССР на современном этапе Часть Общая / [Ф.Г. Бурчак, И.П. Лановенко, А.М. Яковлев, М.И. Бажанов, Л.В. Багрий-Шахматов и др.]; отв. ред. Ф.Г. Бурчак. – К.: Наукова думка, 1985. – 447 с.
15. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960р. та 2001р.) / В.О. Навроцький. – Київ: Атіка, 2001. – 272 с.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М.І. Мельника, М.І.Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001. – 1104 с.
17. Кримінальний кодекс України: [науково-практичний коментар] / [Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.І. Антипов та ін.]; за ред. С.С. Яценко. – К.: "А.С.К.", 2002. – 968 с.
18. Макашвили В.Г. Волевой и интеллектуальный элементы умысла / В.Г. Макашвили // Советское государство и право. – 1966. – № 7. – С. 104–111.
19. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1957. – 363 с.
20. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А.А. Пионтковский. – М.: Гос. изд-во юрид. литературы, 1961. – 666 с.
21. Советское уголовное право. Часть общая: учебное пособие для юрид. инстит. и факул. / [М.Д. Шаргородский, И.И. Солодкин, В.Г. Смирнов и др.]; под ред. М.Д. Шаргородского, Н.А. Беляева. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. – 589 с.
22. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья / М.Д. Шаргородский. – М.: Госиздат, 1948. – 510 с.
23. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М.: Госюриздат, 1960. – 229 с.

УДК 343.85-055:343.541

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПРИМУШУВАННЮ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Плутницька К.М., аспірант

Запорізький національний університет

У статті досліджується індивідуальне запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок, його заходи, об'єкти та суб'єкти.

Ключові слова: примушування до вступу в статевий зв'язок, індивідуальне запобігання, заходи індивідуального запобігання.

Плутницкая Е.Н. ИНДИВИДУАЛЬНОЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРИНУЖДЕНИЯ КО ВСТУПЛЕНИЮ В ПОЛОВУЮ СВЯЗЬ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуется индивидуальное предупреждение принуждения ко вступлению в половую связь,

его меры, объекты и субъекты.

Ключевые слова: принуждение ко вступлению в половую связь, индивидуальное предупреждение, меры индивидуального предупреждения.

Plutitska K.M. INDIVIDUAL PROPHYLAXIS OF FORCING TO ENTERING INTO SEXUAL CONNECTION / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article is devoted to the individual prophylaxis of forcing to entering into sexual connection, its measures, objects and subjects.

Key words: forcing to entering into sexual connection, individual prophylaxis, measures of the individual prophylaxis.

Індивідуальне запобігання зорієнтоване на забезпечення безпеки особистості. Воно спрямоване на тих осіб, які можуть стати на злочинний шлях. Важливо виявити злочинця, розкрити злочин, забезпечити неминучість покарання, але ще важливіше встановити того, хто ще не вчинив злочин, але має умисел на його вчинення й готується до нього, реально здатний його вчинити внаслідок властивостей особистості [1, 180].

Проблемами індивідуального запобігання злочинності, у тому числі сексуальної, за різних часів займалось багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких: Ю. Антонян, А. Закалюк, О. Джу́жа, А. Лукаш, О. Синєокий та інші. Питання ж індивідуального запобігання саме примушуванню до вступу в статевий зв'язок на сьогоднішній день залишається не висвітленим у вітчизняній науковій літературі.

Метою статті є дослідити індивідуальне запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок та визначити його основні заходи.

Індивідуальне запобігання – самий складний вид запобіжної діяльності. А. Сахаров зазначав, що індивідуальне запобігання має істотну специфіку, що проявляється в характері, формах і методах індивідуально-запобіжної роботи, і по ряду підстав обґрунтовано вважається одним із найбільш складних аспектів проблеми запобігання злочинам [2, 48]. Пояснюється це, по-перше, унікальністю, багатогранністю проявів особистості людини як об'єкта такого запобігання і, по-друге, різноманітністю факторів і неоднозначністю їхньої взаємодії з конкретною особистістю. Сутність індивідуального запобігання міститься у впливі на криміногенні фактори, які сприяють злочинній поведінці, з однією лише різницею, що цей вплив здійснюється не взагалі, а стосовно до конкретної особи, від якої можна очікувати вчинення злочину [3, 22].

Суб'єктами індивідуального запобігання є оперативно-розшукові й слідчі апарати органів внутрішніх справ, суди, установи кримінально-виконавчі установи. Розрізняють оперативне-розшукове, слідче, судове, кримінально-виконавче й адміністративно-контрольне запобігання.

Об'єктами індивідуального запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок виступають конкретні особи, від яких, судячи з їхніх суб'єктивних характеристик, можна очікувати вчинення злочинів, а в більш широкому сенсі – ті особи, які демонструють очевидну девіантну поведінку. Тобто індивідуальне запобігання спрямовано на конкретних осіб, поведінка яких вступає в конфлікт із моральними й правовими нормами. Залежно від ступеня криміногенності й криміналізації конкретних осіб прийнято розрізняти декілька видів індивідуального запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок. Але практично завжди мають здійснюватися:

- раннє індивідуальне запобігання відносно осіб, які перебувають на початковому етапі криміналізації особистості і вчиняють різні правопорушення незлочинного характеру, наприклад, сексуальні домагання, – для того, щоб зупинити процес негативної деформації;
- невідкладне індивідуальне запобігання відносно осіб, які мають наміри вчинити конкретний злочин або вже приступили до реалізації злочинного наміру, наприклад, при організації порнобізнесу, – з метою схилити до відмови або припинити злочинні дії. Суб'єктами цього виду запобігання можуть бути, наприклад, слідчі, оперативні й інші співробітники органів внутрішніх справ, дільничні інспектори й т.ін. Запобіжна робота полягає в тому, щоб схилити особу до відмови від вчинення злочину, припинити його на стадії готування, а у випадку вчинення злочину – сприяти формуванню в особи почуття каяття у вчиненому, бажання сприяти розкриттю злочину;

- пенітенціарне індивідуальне запобігання у відношенні засуджених за вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок. Даний вид запобігання реалізується по-перше, у діяльності кримінально-виконавчих установ, що вирішують завдання виправлення й перевиховання засуджених. По-друге, він здійснюється відповідними державними органами й громадськими організаціями. Виправлення й перевиховання засудженого можливо лише в тому разі, якщо будуть виявлені ті внутрішні причини, які привели дану людину до вчинення злочину;
- постпенітенціарне індивідуальне запобігання у відношенні тих осіб, які відбули покарання за вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок.

Отже, основним же об'єктом індивідуального запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок можна назвати особистість злочинця. У зв'язку з цим необхідно глибоке й всебічне її вивчення, виявлення негативних сторін й рис особистості злочинця, що вимагають виправлення, а також тих позитивних якостей, які можуть сприяти індивідуальному запобіганню.

Індивідуальне запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок має починатися з виявлення осіб, від яких у силу їхньої моральної деформації з найбільшим ступенем імовірності можна чекати вчинення зазначеного злочину.

Для вивчення особистості злочинця традиційно використовуються соціологічні методи, які відносяться до групи методів емпіричного дослідження. Основними є спостереження, вивчення документів, опитування (анкетування, інтерв'ювання). Однак застосування тільки зазначених методів не дає можливості повною мірою розкрити суб'єктивні детермінанти злочинної поведінки. З розвитком психологічних і психоаналітичних методів дослідження особистості зростає інтерес до застосування таких методів для вивчення особистості в кримінологічних цілях. Вибір подібних методик здійснюється відповідно до конкретних завдань, які стоять перед дослідниками, і ефективність їхніх результатів досить велика.

Коли ж мова йде про особистість конкретного злочинця, який вчинив примушування до вступу в статевий зв'язок, або тільки схильний вчинити зазначений злочин раціонально застосовувати програми індивідуальної корекції поведінки. У них відображається докладний портрет особистості, характеристика її мікросередовища, основних фактів формування її негативних рис, передбачаються диференційовані заходи запобіжного впливу й критерії ефективності їхнього застосування.

Також одним із засобів індивідуального запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок можуть бути реабілітаційні програми. Слід пам'ятати, що особистість злочинця, який вчинив примушування до вступу в статевий зв'язок зазвичай характеризується позитивно, така особа має постійну роботу та частіше за все не входять у злочинні або неформальні групи. Отже основним засобом індивідуального запобігання має стати виявлення внутрішніх чинників, які призвели або можуть призвести до вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок.

Реабілітаційні програми для осіб, які вже вчинили або можуть вчинити злочин повинні будуватися на основі детального вивчення особистості особи, виявленні мотивів злочинної/передзлочинної діяльності. Необхідно визначити кінцеву мету індивідуального запобігання і прийоми психокорекції поведінки та особистості.

Вихідною передумовою індивідуальної роботи є психологічний аналіз і оцінка життєвого шляху особистості, що здійснюється за допомогою бесіди. Бесіда, якщо вона побудована відповідним чином, одночасно може мати велике виховне значення. У ході розповіді особа упорядковує свої думки й часто сама виявляє деякі причинно-наслідкові зв'язки, конструктивні висновки, що іноді виникають у неї після бесіди. Можна використовувати й пряме роз'яснення причинно-наслідкових зв'язків і у загальних рисах, і на її конкретному прикладі.

Індивідуальна робота повинна розгортатися на тлі формування перспективи на майбутнє. Слід постійно спонукувати особистість до побудови планів, до пошуку можливих позитивних цілей. Умовами, що сприяють формуванню адаптації, є його навчання навичкам і знанням, які полегшують встановлення гармонічних контактів з людьми. Особа повинна зрозуміти, що поведінка людей стосовно неї відображає її поведінку стосовно них. Для досягнення цієї мети необхідно розібрати приклади різних конфліктів, що виникають у процесі спілкування.

Особливу увагу слід приділити конфліктам, які виникають між чоловіком і жінкою, між сексуальними партнерами й подружжям (це особливо актуально для «сімейних терористів»). Завдяки подоланню повсякденних життєвих труднощів людина формується як особистість, виробляючи стійкі, соціально схвалювані стереотипи поведінки, діяльності, спілкування.

Перш, ніж приступити до індивідуально-виховної роботи з особами, які вчинили або можуть вчинити примушування до вступу в статевий зв'язок, необхідно з'ясувати: до якого типу особистості відноситься дана особа і які особистісні риси їй властиві; що саме необхідно коректувати й на яких психологічних якостях найкраще планувати виховну роботу; визначити напрямок і стиль індивідуального впливу, вибрати найбільш адекватні для її перевиховання засоби, методи й прийоми [4, 176-177].

Особливу увагу необхідно звернути на зміст емоційних переживань, якими супроводжувалися контакти з протилежною статтю (або в окремих випадках зі статтю, яка є сексуально привабливою для особи). Саме в них криється ключ до розуміння дійсних мотивів злочинної поведінки. Емоційно заряджені переживання минулого, якщо вони мають місце, повинні бути відреаговані в конкретних педагогічних ситуаціях [4, 178].

При проведенні програм психокорекції особистості з особами, які вже вчинили примушування до вступу в статевий зв'язок бажано брати до увагу способи вчинення злочину.

Успішна психокорекція особистості злочинця припускає трансформацію системи особистісних цінностей через розділення понять «наси́льство», «влада», «сила», «контроль», сублімація агресивної енергії в конструктивне русло й т.ін. Це завдання є досить складним, оскільки пов'язане із глибинною трансформацією базових структур особистості, що потребує як високого професіоналізму психологів, так і досить тривалого часу. Крім того, корекція поведінкових моделей злочинця, який вчинив примушування до вступу в статевий зв'язок припускає, наприклад, руйнування залежних подружніх стосунків, а також терапію проблем залежності різного генезису (наркологічних, алкогольних і ін.) [5, 2].

У теперішній час у країнах, де працюють такі програми, не існує певного консенсусу щодо питання їхньої необхідності. В одних країнах (Англія, Малайзія) стверджують, що тільки 25% сексуальних злочинців, у тому числі ті, які вчинили примушування до вступу в статевий зв'язок (в деяких країнах сексуальне домагання) закінчують навчання по даних програмах, а перевихованню з них піддається ще більш низький відсоток, тому фонди цих програм краще направити на підтримку постраждалих осіб. В інших країнах, наприклад, в Австралії й США вважають, що це досить успішні програми, які здійснили позитивний вплив на поведінку чоловіків. Опитування жінок, які потерпали від примушування до вступу в статевий зв'язок з боку своїх чоловіків показало, що 50% чоловіків припинили примушування, 25% значно знизили його застосування [6, 3]. Як приклад, можна привести результати моніторингу проекту Domestic Abuse Intervention Programs (далі – DAIP) (м. Дулут, США), проведеного шляхом інтерв'ю з 38 довільно обраними жертвами, чії партнери брали участь у програмі DAIP. 34% із цього числа респондентів заявили про повторний акт насильства протягом шести місяців після суду, 17% - протягом шести-дванадцяти місяців, близько 50% відзначили припинення примушувань [7, 44]. За даними огляду Е. Гондолфа, до 65-70% чоловіків, які пройшли спеціальні курси, не застосовують ні психічне, ні фізичне насильство в період від шести місяців до одного року. При цьому, чим триваліше програма, чим ширше вона використовує виховні методи, тим кращим є результат [8, 6]. Цікавий досвід «персональної» роботи чоловічих груп із злочинцями є в Англії, де організація «Чоловіка проти насильства» намагається через деконструкцію традиційних поглядів чоловіків, які вчиняють примушування до вступу в статевий зв'язок, на жінок, взаємовідносини статей знизити рівень насильства в родині і в побуті [9].

У цілому, за матеріалами регіональної інформаційної кампанії «Право на життя без насильства», можна судити, що у світі все більше уваги приділяється роботі із чоловіками взагалі з метою зміни їхньої поведінки. Наприклад, у Новому Південному Уельсі – це дослідження з гендерних позицій ролі, відповідальності й можливостей чоловіків, понять «мужність» і «жіночність», які сприяють зміні уявлень в суспільстві про певні культурні й соціальні цінності; у Болгарії, США, Колумбії – видаються підручники, проводяться спеціальні програми для хлопців-підлітків по вивченню питань мужності, привілеїв, насильства й

сексизма; у Кенії – преміювання родин, де немає насильства, у Нікарагуа - створення чоловічих груп само підтримки (далі – ГСП) для контролю за насильством серед чоловіків і організація мережі таких ГСП у Кенії, Малаві, Намібії й інших країн Південної Африки.

Активну участь у зазначеній діяльності беруть не тільки працівники правоохоронних органів, а і громадські організації, виховні, освітні заклади.

В Україні на сьогодні тимчасово і постійно діє низка закладів та програм, цілями функціонування яких є запобігання злочинам, у тому числі і сексуальних, але ці програми не спрямовані на тих осіб, які вже вчинили примушування до вступу в статевий зв'язок [10, 176].

У процесі оперативно-розшукової роботи, і в цілому діяльності по виявленню осіб, які схильні вчиняти примушування до вступу в статевий зв'язок і взагалі сексуальні злочини необхідно виявляти:

- осіб, які вчинили дії протиправного сексуального характеру (не тільки насильницькі), але не були притягнуті до кримінальної відповідальності за таких підстав, як недосягнення відповідного віку, відсутність заяви потерпілої особи про вчинення злочину, неосудність і ін.;
- осіб, які віддають перевагу статевим контактам, що мають безладний, цинічний, брутальний, жорстокий характер;
- осіб, які не вчинили протиправних дій, але які проявляють підвищений інтерес до порнографії, використовують будь-яку можливість спостерігати оголені тіла дорослих, дітей, підлітків малолітніх дівчат;
- осіб, які грубо пристають до жінок у громадських місцях, вчиняють хуліганські дії, що одночасно свідчать про схильності до сексуальної агресії [4, 171].

Також, на нашу думку, необхідно перевіряти обвинувачених у вчиненні примушування до вступу в статевий зв'язок на наявність психічних захворювань, що надасть змогу запобігти вчиненню ними не тільки примушування до вступу в статевий зв'язок, а й інших більш тяжких сексуальних злочинів.

Особи, від яких можна чекати вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок, повинні бути виявлені вчасно й повно, адже як показують матеріали кримінальних справ, цей начебто «не значний» злочин може мати своїми наслідками згвалтування, у тому числі групове, нанесення тілесних ушкоджень та сприяти розвитку порноіндустрії. Тільки це дає можливість ефективно впливати на них з метою позитивної корекції особистості або (і) в необхідних випадках здійснити міри невідкладного запобігання. Вкрай важливим є виявлення і притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вже вчинили примушування до вступу в статевий зв'язок, щоб запобігти формуванню затвердженню відчуття безкарності і вседозволеності. Це завдання набуває актуальності і через те, що такі типи як, наприклад «член групи», «експлуататор» можуть втягувати у свою злочинну діяльність і інших осіб.

Особи, від яких можна очікувати вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок або іншого сексуально злочину, повинні бути поставлені на оперативно-профілактичний облік. Значимість даної процедури важко переоцінити, тому що з її допомогою у виконавця з'являються законні підстави для проведення запобіжної роботи відносно конкретних осіб. Однак постановка на облік повинна здійснюватися тільки на законних підставах, і лише в такому випадку у виконавця з'являється право на проведення роботи по запобіганню.

Індивідуальне запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок здійснюється по загальній для цього виду запобігання злочинів «технології», що включає: виявлення осіб, від яких можна чекати вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок; постановку їх на облік; здійснення виховного впливу. Що стосується особливостей, вони у вирішальній мірі визначаються специфікою сексуальних злочинів і осіб, схильних до їхнього вчинення.

Кінцева мета індивідуального запобігання – утримання осіб, які стоять на обліку, від вчинення злочину. Ця мета досягається переважно за допомогою запобіжного впливу на особу й на її навколишнє середовище.

Так, беручи до уваги високу латентність примушування до вступу в статевий зв'язок, складності у порушенні кримінальних справ, їх розслідування та розкриття, віднесення його до

злочинів невеликої тяжкості, основними заходами запобігання примушуванню до вступу в статевий зв'язок можуть бути оперативно-розшукової роботи по виявленню осіб, які схильні вчиняти зазначений злочин та залучення осіб, які вже вчинили примушування до вступу в статевий зв'язок до програм із психокорекції поведінки та реабілітаційних програм.

Звісно перелік запропонованих заходів індивідуального запобігання не є повним. Втілення в життя заходів індивідуального запобігання залежить від багатьох факторів, таких як: розмір фінансування окремих програм, правове регулювання та рівень розвитку суспільних відносин, особливостей регіону застосування таких заходів. Окрім того, ставши на шлях демократичного розвитку, Україна повинна використовувати не тільки радянський, але й зарубіжний досвід у сфері запобігання злочинам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абельцев С.Н. Личность преступника и проблемы криминального насилия / С.Н. Абельцев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. – 207 с.
2. Сахаров А.Б. Предупреждение – главное направление в борьбе с преступностью / А.Б. Сахаров // Вопросы изучения преступности и борьбы с ней. Сборник материалов III Всесоюзного научного семинара по проблемам криминологии. – М.: Изд-во Всесоюзного ин-та по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1975. – С. 36-58.
3. Портнов И.П. Проблемы индивидуальной профилактики преступлений в деятельности горрайорганов внутр. дел (теоретический и прикладной аспекты) / И.П. Портнов // Проблемы борьбы с преступностью в условиях столичного региона: сб. научных трудов. – М.: ВНИИ МВД России, 1995. – С. 22-31.
4. Антонян Ю.М. Изнасилования: причины и предупреждение: пособие / Ю.М. Антонян, В.Л. Голубев, Ю.Н. Кудряков. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1990. – 192 с.
5. Кочемировская Е. Проблема реабилитации пострадавших от насилия в семье и предупреждение насильственных семейных отношений / Е. Кочемировская // Искоренение насилия в отношении женщин в Центральной Азии: региональный семинар при поддержке ЮНИФЕМ, 6-8.05.2003 г.: материалы семинара. – Алматы, 2003. – С. 1-6.
6. Программы для перевоспитания насильников // Право на жизнь без насилия: регионально-информационная кампания при поддержке ЮНИФЕМ. – 2001-2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nasilie.net>.
7. Координированный ответ населения на бытовое насилие против женщин: основные руководящие принципы по разработке стратегии. – Дулут, Миннесота. – 1996. – 86 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.upr-info.org/IMG/pdf/A_HRC_13_5_USA_R.pdf
8. Гондолф Э. США: исследование насилия в семье / Э. Гондолф // Правоведение. – 1997. – №3. – С. 1-11.
9. Мужчины против насилия // Право на жизнь без насилия: региональная информационная кампания при поддержке ЮНИФЕМ, 2001-2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nasilie.net>.
10. Лукаш А.С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: монографія / А.С. Лукаш; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Голіни. – Х.: Право, 2008. – 256 с.